
THE COMPETENCY APPROACH AS A TOOL FOR DEVELOPING THE STUDENT'S PERSONAL POTENTIAL

Rositsa Dimkova

"St. St. Cyril and Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria, rdimkova@gmail.com

Abstract: This article presents the competency approach as a modern pedagogical model and tool for developing the student's personal potential. *The aim* is to substantiate the importance of the competency paradigm for the formation of key skills, attitudes and values that support the personal and social development of the learner. To achieve this goal, tasks have been set related to the analysis of the theoretical foundations of the approach, identification of the main components of competency-based learning and formulation of practical strategies for implementation in the school environment.

The study was conducted using *methods* of theoretical analysis, comparative review of pedagogical literature and synthesis of good practices, which allow to trace the effects and conditions for effective implementation of the competency approach. Its theoretical foundations, its importance for the formation of key skills and attitudes, as well as the possibilities for its practical application in school practice are examined. In addition to the theoretical aspect, specific pedagogical strategies for implementing the competency approach in school practice are presented, with an emphasis on the conditions for its effectiveness, the accompanying difficulties and possible solutions. The competency approach is not limited to the transfer of knowledge, but supports: the awareness of personal identity, the development of responsible and proactive behavior, the formation of social values and sensitivity to society. The necessary competencies for the successful integration of the individual into society are mainly related to the application of critical thinking, the development of creativity, the desire to acquire new knowledge and an attitude to lifelong learning. The competency approach creates conditions for building independent and socially active individuals.

The results show that its systematic implementation supports the development of self-awareness, initiative and social responsibility, creating prerequisites for sustainable personal development and successful socialization. The emphasis is on the conceptual foundations of the approach, including the principles of targeted development of skills, competencies and value orientations, which form the overall educational identity of the learner.

In conclusion, it is emphasized that the systematic implementation of the competency approach contributes to a more targeted and sustainable development of the student's personal potential, while at the same time supporting his preparation for real life and professional challenges.

Keywords: competency approach, personal potential, education, pedagogical strategies, key competencies, critical thinking.

КОМПЕТЕНТНОСТНИЯТ ПОДХОД КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЛИЧНОСТНИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА УЧЕНИКА

Росица Димкова

Великотърновски университет "Св. Св. Кирил и Методий", България, rdimkova@gmail.com

Резюме: Настоящата статия представя компетентностния подход като съвременен педагогически модел и инструмент за развитие на личностния потенциал на ученика.

Целта е да се обоснове значението на компетентностната парадигма за формиране на ключови умения, нагласи и ценности, които подпомагат личностното и социалното развитие на обучаемия. За постигане на целта са поставени *задачи*, свързани с анализ на теоретичните постановки на подхода, идентифициране на основните компоненти на компетентностното обучение и формулиране на практични стратегии за внедряване в училищната среда.

Изследването е проведено чрез *методи* на теоретичен анализ, сравнителен преглед на педагогическата литература и синтез на добри практики, които позволяват да се проследят ефектите и условията за ефективно прилагане на компетентностния подход. Разгледани са теоретичните му основания, значението му за формирането на ключови умения и нагласи, както и възможностите за практическото му приложение в училищната практика. Освен теоретичния аспект, се представят и конкретни педагогически стратегии за прилагане на компетентностния подход в училищната практика, с акцент върху условията за неговата ефективност, съпътстващите трудности и възможните решения. Компетентностният подход не се

ограничава до предаване на знания, а подпомага: осъзнаването на личната идентичност, развитието на отговорно и инициативно поведение, формирането на социални ценности и чувствителност към обществото. Необходимите компетентности за успешното интегриране на личността в обществото основно са свързани с прилагане на критично мислене, развитие на креативността, стремеж за усвояване на нови знания и нагласа за учене през целия живот.

Чрез компетентностния подход се създават условия за изграждане на самостоятелни и социално активни личности. *Резултатите* показват, че системното му внедряване подпомага развитието на самоосъзнаване, инициативност и социална отговорност, като създава предпоставки за устойчиво личностно развитие и успешна социализация. Основният акцент е върху концептуалните основания на подхода, включващи принципите на целенасочено развитие на умения, компетентности и ценностни ориентации, които формират цялостната образователна идентичност на обучаемия.

В заключение се подчертава, че системното внедряване на компетентностния подход допринася за целенасочено и устойчиво развитие на личностния потенциал на ученика, като същевременно подпомага подготовката му за реални житейски и професионални предизвикателства.

Ключови думи: компетентностен подход, личностен потенциал, образование, педагогически стратегии, ключови компетентности, критическо мислене.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Компетентностният подход за развитие на личностния потенциал на ученика е изключително актуален в съвременното образование, защото поставя фокуса върху цялостното развитие на личността. В условията на динамично променящия се свят и нарастващите изисквания към образованието, традиционният подход, фокусиран основно върху усвояването на знания, вече не е достатъчен. Съвременното образование се стреми не просто да информира, а да формира личности, способни да се адаптират, да мислят критично и да действат ефективно в различни житейски ситуации. Именно тук се появява компетентностният подход – иновативна педагогическа парадигма, която поставя в центъра развитието на личностния потенциал на ученика.

М. Сотирова (2015) акцентира, че в съвременното образование личностното развитие е тясно обвързано с изграждането на компетентности, които формират активни, критично мислещи и социално ангажирани личности. В своята дисертация Д. Велинова (2022) допълва, че личностно ориентираното обучение, основано на синергетичен модел, осигурява условия за усвояване на преносими ключови компетентности, които активират и развиват личностния потенциал на ученика.

Темата за личностния потенциал на ученика е ключова в контекста на компетентностния подход, защото именно чрез него се разгръщат индивидуалните способности и ценностната ориентация. Личностният потенциал е основата, върху която се изгражда способността на ученика да се развива, адаптира и реализира успешно в различни житейски и професионални ситуации. Компетентностният подход се основава на идеята, че образованието трябва да подготвя учениците за реализация в обществото, като развива не само интелектуалния им потенциал, но и личностните им качества.

Всеки компонент е представен с еднаква визуална тежест, което акцентира върху равната им роля за развитието на личностния потенциал. Фигура 1 илюстрира петте ключови компонента, които формират изцяло личностния потенциал.

Фиг. 1. Основни компоненти на личностния потенциал

Източник: Авторът

Същност и измерения на личностния потенциал:

- Когнитивни способности – *мислене, памет, внимание, логика.*
- Емоционална интелигентност – *саморегулация, емпатия, управление на емоции.*
- Мотивация и стремеж към развитие – *вътрешна мотивация, целеполагане.*
- Ценностна система – *морални и социални ориентири.*
- Социални умения – *комуникация, сътрудничество, толерантност.*

Педагогически концепции (Виготски, 1978):

- *Развиващо обучение:* Личностният потенциал се активира чрез социално взаимодействие и културно медираны дейности. Важна роля играе зоната на близкото развитие – пространството между това, което детето може да прави самостоятелно и с помощ.
- *Компетентностен подход:* Потенциалът се разглежда като възможност за формиране на ключови компетенции – комуникативни, социални, когнитивни. Образованието трябва да създава условия за самостоятелно учене и личностно развитие.

Психологически концепции (Роджърс, 1961):

- *Хуманистичната психология* поставя акцент върху самоактуализацията – стремежа на индивида да реализира своя потенциал.
- *Личностният потенциал* се разглежда като *вродена способност за растеж и развитие.*

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Целта е да се обоснове значението на компетентностната парадигма за формиране на ключови умения, нагласи и ценности, които подпомагат личностното и социалното развитие на обучаемия.

За постигането на целта са поставени следните *задачи*: да се анализират теоретичните основи на подхода, да се идентифицират основните компоненти на компетентностното обучение и да се предложат практически стратегии за прилагане в училищната среда.

Компетентностният подход представлява съвременна педагогическа концепция, която се фокусира върху *развитието на практически умения, критическо мислене и способността за адаптация* към променящите се условия на живота и труда. За разлика от традиционния модел, който акцентира върху запаметяването на факти, този подход насърчава учениците да *прилагат знанията си в реални ситуации*, като по този начин се изграждат устойчиви и трансферни умения. Според К. Димитрова съвременната педагогика поставя акцент върху развитието на ключови компетентности, насочени към самостоятелното мислене, изграждането на практически умения и формирането на нагласа за учене през целия живот (Димитрова, 2020). Индивидуализацията в обучението изисква обмисляне както на подходящите методи за работа с всеки ученик, така и на учебното съдържание, като се отчитат различията в темпа на неговото усвояване (Калейнска, 2021). С. Чавдарова-Костова отбелязва, че персонализираното учене представлява съвременна интерпретация на класическия дидактически принцип за индивидуален подход в обучението, добре познат на специалистите в областта на педагогиката (Чавдарова-Костова, 2021).

Методи и стратегии за прилагане на компетентностния подход

Методите на обучение могат да се определят като начини за съвместна дейност на учителя и учениците, чрез които се овладява педагогически адаптиран социален опит. Методът на обучение предполага преди всичко цел на учителя и съответна дейност, система от правила за педагогическо въздействие, както и начин за организация и управление на процеса на обучение. Изпълнението на изследователски проект от учениците например, като метод им помага да формират в себе си качества: интелектуална и морална автономност; как да търсят отговори на своите собствени въпроси; как да използват различни източници на информация, как да оценяват тяхната релевантност и качества; как да организират информацията и идеите за свои собствени цели.

3. РЕЗУЛТАТИ

Прилагането на компетентностния подход в образователната практика изисква педагогическа трансформация, която надхвърля традиционните дидактически модели и въвежда интегрирани, адаптивни и ученикоцентрични стратегии, насочени към активиране на личностния потенциал. Сред най-ефективните методи се открояват проектно-базираното обучение, интердисциплинарният подход, проблемно-ориентираното учене, както и рефлексивните практики, които стимулират метакогнитивна активност и саморегулация. Оценяването в рамките на този подход също претърпява трансформация — от сумативна проверка на знания към формативна диагностика на напредъка, включваща самооценка, партньорска

обратна връзка и портфолио анализ. Така ученикът не просто разбира какво знае, а осъзнава как учи, как се развива и как може да подобри собствените си стратегии за учене.

Таблица 1. Сравнение между традиционния и компетентностния подход по четири ключови критерия

Критерий	Традиционен подход	Компетентностен подход
Фокус	<i>Знания и факти</i>	<i>Умения и компетенции</i>
Методика	<i>Лекционни, фронтални</i>	<i>Активни, проектни</i>
Роля на ученика	<i>Пасивен получател</i>	<i>Активен участник</i>
Оценяване	<i>Тестове и изпити</i>	<i>Автентично оценяване</i>

Източник: Авторът

Основни характеристики на компетентностния подход

- *Интегративност*
- *Практическа насоченост*
- *Личностна ангажираност*
- *Ориентация към резултати*

Този подход намира приложение в различни образователни контексти – от началното училище до висшето образование – и е в основата на европейските политики за учене през целия живот. Според Sindeo.org: „Компетентностният подход насърчава самостоятелното мислене, творческото решение на проблеми и способността за работа в екип“. Според Юнеско (2024), „компетентностно ориентираното образование трябва да бъде гъвкаво, контекстуално и насочено към изграждане на устойчиви умения, които надживяват конкретната учебна ситуация“.

Практическо приложение в училищната среда

Компетентностният подход се прилага чрез интерактивни методи, проектно-базирано обучение и оценяване, ориентирано към уменията. Ето няколко реални примера:

➤ *Проектно-базирано обучение.*

Проектно-базираното обучение се утвърждава като една от най-резултатните съвременни педагогически практики за развитие на личностния потенциал. Този подход поставя ученика във фокуса на образователния процес, като го включва в решаването на реални и значими проблеми, изискващи активно мислене, съвместна работа и креативен подход.

- Учениците работят по реални казуси
- Развиват умения за планиране, комуникация, критическо мислене и работа в екип.

Проектно-базираният модел, например, не просто ангажира ученика в продуктивна дейност, а го поставя в автентична социална ситуация, в която той трябва да мобилизира знания, умения и нагласи, за да постигне конкретен резултат. Това води до синергия между когнитивни и емоционални процеси, която е в основата на личностното израстване. Интердисциплинарният подход, от своя страна, разширява контекста на ученето, като свързва съдържанието от различни учебни области и го превръща в смислово цяло, което резонира с реалността извън класната стая.

Таблица 2. Развиване на личностния потенциал чрез Проектно-базирано обучение

Компоненти на личностния потенциал	Как се развиват чрез Проектно-базираното обучение
Аналитично мислене	<i>Учениците анализират проблеми, търсят решения, аргументират позиции</i>
Креативност	<i>Създават оригинални продукти, използват нестандартни подходи</i>
Саморегулация	<i>Планират времето си, поставят цели, оценяват напредъка си</i>
Общуване и взаимодействие	<i>Презентират идеи, водят дискусии</i>

Източник: Авторът

В рамките на новите учебни програми по компетентностен модел, Проектно-базираното обучение се използва за:

- Междупредметни връзки
- Развитие на ключови компетентности
- Подкрепа на личностното развитие и самостоятелното учене.

➤ **Интегрирани уроци.**

Интегрираните уроци са съвременен педагогически подход, при който съдържанието и уменията от два или повече учебни предмета се комбинират по смислен и целенасочен начин. Те насърчават учениците да виждат връзките между дисциплините и да прилагат знанията си в реални ситуации.

Интегрираните уроци развиват личностния потенциал, като:

- Стимулират самостоятелност и отговорност – *учениците поемат роля в процеса на учене.*
- Насърчават творческо мислене – *чрез нестандартни задачи и интердисциплинарни връзки.*
- Развиват комуникативни и социални умения – *чрез работа в екип и дискусии.*
- Подпомагат мотивацията – *учениците виждат смисъл в ученето, когато то е свързано с реалния свят*

➤ **Оценяване чрез портфолио и самооценка.**

- Учениците събират доказателства за своите умения – проекти, есета, презентации.
- Насърчава се рефлексията и осъзнаването на личния напредък.

В основата на формирането на съвременните ключови компетентности стои стремежът към цялостно развитие на личностния потенциал на детето и ученика, както и създаването на образователни условия, съобразени с индивидуалните му потребности, интереси и способности. Особено значение се отдава на ранното идентифициране и насърчаване на индивидуалните заложби и таланти, като предпоставка за устойчиво личностно и образователно развитие.

В този контекст образователният процес постепенно се пренасочва от доминиращо възпроизвеждане на предварително зададени знания към изграждане на приложими умения, ориентирани към реални житейски ситуации. Акцентът се поставя върху развитието на ключови компетентности, социални и емоционални умения, както и върху способността на учениците да прилагат наученото в разнообразни и динамични социални среди. Постигането на тези цели предполага ефективно сътрудничество между образователните институции, семейството и други заинтересовани страни, което създава устойчива мрежа за подкрепа на детското развитие.

- Насочване на обучението към изграждане и развитие на ключови компетентности, както и на умения, необходими за активен живот и професионална реализация в условията на XXI век.
- Създаване на съвременна и приобщаваща образователна среда, която осигурява последователност и съгласуваност при прилагането на компетентностния подход в образователната практика.
- Формиране на способности за практическо прилагане на придобитите компетентности, като средство за справяне с ежедневни задачи и за адаптация към нови, сложни и променящи се житейски ситуации.

Формирането на ключови компетентности се реализира в образователните институции посредством целенасочен образователен процес в специализирана среда. Това обяснява факта, че те са конкретизирани на равнище образователни области и в съдържанието на отделните учебни предмети. (Димитрова, 2020). Според Prerodavame.bg: „Личностното развитие осигурява на учениците възможност за самоанализ – оценка на собствените знания, умения, способности и квалификации. Това ги прави уверени, връща смисъла на ученето и прилагането на наученото“. Равномерното представяне на компонентите във фиг. 2 подчертава тяхната еднаква значимост за личностното развитие.

Фиг. 2. Компоненти на личностното развитие

Източник: Авторът

С. Чавдарова-Костова разкрива т.нар. „модел за вътрешно присъствие на интеркултурната компетентност в рамките на комплекси от компетентности“, които позволяват интерпретирането ѝ като трансверсална. (Чавдарова-Костова, 2010). Именно поради своята трансверсалност, интеркултурната компетентност трудно може да бъде отделена от общата социална компетентност, както и от комуникативната компетентност на личността.

В научните интерпретации на интеркултурната педагогическа компетентност се обособяват два концептуални подхода — нейното разбиране като ключова педагогическа компетентност и нейното разглеждане като интегративен и интердисциплинарен комплекс, съставен от знания, умения и нагласи, които се проявяват в рамките на всички основни педагогически компетентности, включително комуникативната, технологичната и познавателната (Сотирова, 2015).

✓ **Връзка с компетентностния подход**

Компетентностният подход не просто развива умения, а стимулира ученика да осъзнае и използва своя личностен потенциал. Това се постига чрез:

- Самостоятелно учене и рефлексия.
- Работа по проекти и реални казуси.
- Оценяване, базирано на самооценка и обратна връзка.

✓ **Ролята на компетентностния подход в развитието на личността**

Компетентностният подход допринася за цялостното личностно развитие на обучаемите, като ги формира като мислещи, самостоятелни и социално ангажирани личности. Вместо единствено да предава знания, той стимулира: *процесите на самоанализ и личностно осъзнаване; активната позиция и чувството за отговорност; изграждането на ценности и социална съпричастност.*

Фиг. 3. Етапи на внедряване на компетентностния подход в училищната среда

Източник: Авторът

Фигура 3 показва логическата и времева последователност на процеса на внедряване на компетентностния подход. С. Чавдарова-Костова (2021) в *Наръчника за прилагане на компетентностния подход* отбелязва, че прилагането на компетентностния подход в педагогическата практика изисква от учителя не само предаване на учебно съдържание, а целенасочено изграждане на образователна среда, която стимулира активното участие и личната ангажираност на ученика в процеса на развитие на неговите способности.

4. ДИСКУСИЯ

Предизвикателства и възможности при прилагането на компетентностния подход

Предизвикателства:

Внедряването на компетентностния подход в образователната система не е просто методологическа промяна, а структурна и културна трансформация, която изисква преосмисляне на ролята на учителя, на учебното съдържание и на самия ученик като субект на учене.

Сред основните **предизвикателства** се открояват:

- Недостатъчна квалификация на педагогическите кадри – много учители не са преминали обучение, което да ги подготви за работа с компетентностни модели.
- Липса на адаптирани учебни програми – учебното съдържание често остава фрагментирано и неотговарящо на реални житейски ситуации.
- Ограничени ресурси и време – прилагането на проектно-базирани и интердисциплинарни подходи изисква повече време, техническа обезпеченост и организационна подкрепа.
- Съпротива към промяната – както от страна на учители, така и от страна на институции, поради инерцията на традиционния модел.

Според доклад на Европейската комисия (2023): „Преходът към компетентностно ориентирано образование изисква системна подкрепа, включително професионално развитие, ресурсна обезпеченост и институционална гъвкавост.“

Възможности:

- Повишаване на учебната мотивация и активното участие на учениците, тъй като свързването на учебното съдържание с реални житейски ситуации засилва усещането им за значимост и лична ангажираност.
- Развитие на ключови умения на XXI век, сред които критическо мислене, ефективна комуникация, креативност и умения за сътрудничество.
- Формиране на училищна култура, насочена към личностното развитие на учениците, чрез прилагане на рефлексия, подкрепяща среда и индивидуализиран подход.
- Разширяване на възможностите за интегриране на съвременни технологии, като използването на дигитални инструменти подпомага персонализираното обучение и проследяването на индивидуалния напредък.

В рамките на проекта „Училище за компетентности“ (2022–2024), реализиран от МОН и фондация „Заедно в час“, се наблюдава значителен ръст в ученическата автономност, самооценка и социална ангажираност, особено в училища, които прилагат холистични модели на обучение.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В условията на съвременните обществени предизвикателства образованието следва да надхвърля ролята си на механизъм за предаване на знания и да се утвърждава като пространство за цялостно личностно развитие. В този процес ученикът се формира като активен и отговорен участник в обществения живот, способен да взема осъзнати решения и да развива своята индивидуалност. Компетентностният подход създава предпоставки именно за такова обучение, превръщайки ученето в път на самоопознаване и реализация, който излиза извън границите на класната стая и намира приложение в реалния живот.

Поради тази причина образователната система следва да продължи да насочва усилия към повишаване квалификацията на учителите, обновяване на учебното съдържание и изграждане на подкрепяща образователна среда, която да дава възможност на всеки ученик да развие своя потенциал. Единствено по този начин може да се формира общество, в което знанието служи като инструмент за личностно израстване и социален напредък.

БЕЛЕЖКИ

¹Prepodavame.bg.(2022). Личностно развитие на учениците. <https://prepodavame.bg/lichnostno-razvitiie/>.

²Sindeo.org.(2023). Компетентностният подход в образованието.

[https://sindeo.org/kompetentnosten-podhod xv-obrazovaniето/](https://sindeo.org/kompetentnosten-podhod-xv-obrazovaniето/).

ЛИТЕРАТУРА

- Аркова, С. (2024). Иновативни варианти на работа в образователния процес в началните класове. Студентско-докторантска научна сесия "Лаборатория за наука". ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград. <https://fped.swu.bg>.
- Димитрова, К. (2020). Компетентностният подход в образованието – теоретични аспекти., бр. 3. с. 257-263, *Е-списание „Наука и образование“ Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас. sedu-bg.com.*
- Велинова, Д. (2022). Дисертационен труд „Личностно ориентирано обучение – синергетичен модел“. *Софийски университет. https://www.uni-sofia.bg.*
- Виготски, Л. С. (1978). Умът в обществото: Развитието на висши психологически процеси. *Harvard University Press.*
- Калейнска, М. (2021) Индивидуализация и диференциация в процеса на обучение. Технологии за работа с иззявени и изоставащи ученици. В: Преподаване и учене в средното училище, с. 251. *Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, В. Търново.*
- Роджърс, К. Р. (1961). За това как да станеш личност: Погледът на терапевта върху психотерапията. *Houghton Mifflin*
- Сотирова, М. (2010). Интеркултурни процеси в образованието. с. 150-161. *Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.*
- Сотирова, М. (2015). Интеркултурната компетентност в социално-педагогическата дейност. Сборник: Личностно развитие в образованието. стр. 95-106, *Университетско издателство ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград. https://fped.swu.bg.*
- Чавдарова-Костова, С. (2021). Наръчник за прилагане на компетентностния подход. *Университетско издателство, Пловдивски университет. https://ciot.uni-plovdiv.bg.*
- Чавдарова-Костова, С. (2021). Персонализиране на обучението – съвременното предизвикателство пред подготовката на учителите. с. 15-19. *Международната научна конференция „Образование без граници – реалности и перспективи“, Университетско издателство ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград.*
- Чавдарова-Костова, С. (2010). Съвременни предизвикателства към интеркултурното възпитание. с. 191-204, *Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.*
- UNESCO, (2024). Learning & knowledge thematic factsheet: Education for sustainable development (ESD) and global citizenship education (GCED) frameworks. *Paris: UNESCO, https://www.unesco.org/en/learning-knowledge,*